

Méhes Vera: A pedagógus

Kevés az olyan ember, aki napjainkban a beszélgetés kultúrájával rendelkezik. Tudni kell valamilyen nagyon egyszerű megállapítással a beszélgetést elindítani és aztán hagyni, hogy a másik meséljen. Ugyanakkor a beszélgetőtársak joggal elvárhatják, hogy mi is meséljünk időnként valami érdekeset. Ezek mértékének és egyensúlyának megtalálása a jó beszélgetés titka.

A nevelés kulcsszereplője a pedagógus. Magatartása, elvei, érzelmvilága, következetessége meghatározzák munkájának eredményességét. Változnak a társadalmi rendszerek, a kormányok, a rendeletek, az utasítások, de a pedagógus személyiségének stabilitása biztosíthatja az általa neveltek védettségét. Hosszú életem során a közoktatás minden szintjén és szinte minden formájában dolgoztam az óvodától az egyetemig, magán intézménytől állami és fővárosi intézményig. Sosem éreztem vagy tapasztaltam, hogy bárhol valamit másképp tudnék csinálni, mint ami őszintén személyiségemből fakad.

Feltétlenül tovább akartam tanulni a gimnázium után. Korán eldöntöttem, hogy pedagógus akarok lenni. Mindig jól éreztem magam gyerekek között. Az emberek, a gyerekek alakításának és jobbitásának

lehetősége lebegett a szemem előtt. A társadalmi borzalmakból sajátos módon szerencsém is következett. Mivel nem kívántam antiszemita körülmények között egyetemre menni, érettségi után beiratkoztam Burchard-Bélaváry Erzsébet Montessori pedagógiai tanfolyamára. Több pedagógiai magántanfolyam működött azokban az években, de ez tűnt számomra a legszínvonalasabbnak, valahogy megéreztem, hogy ez lesz nekem való. Nem csalódtam. Az ott megismert magatartási formák, életideálok, egyéni és társadalmi célkitűzések személyiségem értékeivel megegyeztek, úgy éreztem, hogy én is kitalálhattam volna őket. A háború után elvégezve az egyetem megfelelő szakait csak a tudásom bővült, akkor már kialakult pedagógiai személyiségem nem változott. Ugyanazokat az értékeket követtem a legkülönbözőbb szinteken és pedagógiai helyzetekben. Majd a gyakorlat és a tapasztalat tovább finomították, gazdagították magatartásomat. Azt tapasztaltam, hogy vannak értékek, amelyek társadalmi formától és központi irányítástól függetlenek, amelyek mindig és mindenütt érvényesíthetők és csak kedvező eredményt hozhatnak. A következő példákkal szeretném megmagyarázni, mire is gondolok, hátha nyerne belőle pályatársaim.

Első helyen a *szeretetet* kell említenem. Véleményem szerint csak az menjen pedagógusnak, aki szereti az embereket, különösen a gyerekeket. Sok évtizeddel ezelőtt egy pszichológus élesen megbírált ezért a kijelentésemért mondván, hogy érzelmeket nem lehet előírni. Ez nagy igazság, viszont véleményem szerint, aki nem szereti a gyerekeket, az embereket – szándékosan nemcsak a gyerekeket említem –, az válasszon más pályát. Olyan is akad, hogy mielőtt pedagógusként dolgozni kezd valaki, nem látja előre a rá váró feladatokat, és az azokból adódó a nehézségek hatására megharagszik a gyerekekre, a szülőkre, mindenkire, akivel dolga van. Ha ez előfordul, akkor pályát kell módosítani. Nem szerethetünk egyformán minden gyereket,

de egy bizonyos szintig szerethetjük, kell szeretnünk mindegyiket. Nincs rossz gyerek, csak viselkedésszavaros gyerek és nehezen kezelhető gyerek van, akiknek még több szeretetre és türelemre van szükségük, mint a sikereseknek. A jó pedagógus ezeknek a gyerekeknek igyekszik még több törődést, odafigyelést biztosítani. Sajnos gyakori, hogy a tehetséges gyereket jobban szeretik, mint a visszahúzódot, az esetlent. Különösen az iskolában, ahol szakosítva oktatnak, sok tanár azokat a gyereket szereti jobban, akik az ő tantárgyában jeleskednek: a matematikatanár a jó matekost, a rajztanár a kitűnő rajzolókat. Nagyon kevés olyan gyerek van, aki mindenben egyformán kiváló és nem is lehet ez a nevelés célja. Egymás megbecsülésére és egymás segítésére akkor neveljük őket, ha azt látják a gyerekek, hogy mindegyikük egyformán kedves a tanárának, és mindenkit a saját képességei és hozott tudása alapján igyekszik fejleszteni.

Szorosan ehhez kapcsolódik az *empátia*. Sokan gondolják úgy, hogy nehéz pedagógusnak lenni. Ez igaz, de belegondolnak-e sokan abba, hogy milyen nehéz gyereknek lenni? Mennyi mindennek és mennyi sok embernek kell megfelelni? A gyerekek nagyon hálásak azért, ha átérezzük az ő nehézségeiket óvodában, iskolában, egyetemen, és családban egyaránt. Ha alkalmat biztosítunk óvodásnak, iskolásnak, sőt még főiskolásnak vagy egyetemistának is, hogy beszélgesse velünk, hogy elmondhassa problémáit. Óvodában nincs szükség ehhez külön időre: amikor nem kötött foglalkozások vannak, akkor az óvónő alkalmasszerűen meg tud keresni minden egyes gyereket, hogy rákérdezzen gondolataira, érzelmeire, otthoni helyzetére. Középiskolában osztályfőnökként ezt úgy oldottam meg, hogy tanítás után egy-egy gyerek ott maradt velem beszélgetésre. Még tanév elején megbeszéltem, hogy kinek melyik nap alkalmas. Ezek az alkalmak megnyíltak és örültek, hogy valakit érdekel a soruk, a gondolataik, a problémáik. Maga a kibeszélés lehetősége már félmegoldás, de néha problémájuk megoldásában is tudtam segíteni.

És belegondolnak-e abba sokan, hogy milyen nehéz szülőnek lenni? Amikor azt kívánjuk, hogy a szülő partnerünk legyen a nevelésben, alkalmat kell adnunk, hogy megismerjük az ő problémáit, és segítsük gyermeke megítélésében és megértésében.

Segítenünk kell a szülőket abban, hogy átvegyék a mi szemléletünket és első sorban a jót lássák meg gyermekükben, arra építsék további követeléseiket. Óvodában folyamatos a kapcsolatunk a szülőkkel, de meg kell oldanunk, hogy minden egyes szülővel néha hosszabban el tudjunk beszélgetni. Középiskolában osztályfőnökként minden egyes szülővel megállapodtam, hogy mikor jön be a fogadóórára. Nemcsak azt a szülőt hívtam be, akinek a gyerekével „baj volt”, hiszen minden gyerekről van mit beszélni, érdemes megismerni az otthoni problémákat. A szülők rendkívül hálásan fogadták érdeklődésemet, és az otthoni helyzet jobb megismerése számomra is könnyebbé tette a gyerek megismerését. A szülők is megértésre találtak nálam, nem követelésre, és ez formálta sok esetben az ő magatartásukat is.

A dicséret szárnyakat ad. Több pszichológiai kísérletben bizonyították, hogy akit dicsérnek, az jobban teljesít, mint akit elmarasztalnak. Saját ismételt tapasztalatom volt középiskolában, hogy egy-egy osztály tanulói csodálkoztak, hogy hogyan lehet, hogy dicsérem őket, amikor minden tanár azt mondja, hogy ők a legrosszabb osztály. Mondtam, hogy „lehet, hogy másnál rosszabb vagytok, nálam jók vagytok”. És valóban jók voltak. Egy kollega a Kossuth Zsuzsa leánygimnáziumban panaszkodott, hogy nem tud rendesen órát tartani az osztályában, olyan fegyelmezetlenek a tanulói, és engedélyt kért, hogy beülhessen egy órára. Logikát tanítottam egy negyedik osztályban. Az óra befejeztével a kollega ezt mondta: „Vera, neked szerencséd van, a logika egy szórakoztató tárgy.” Ezt a megjegyzést pályám egyik legnagyobb dicséretként őriztem meg.

Mindent lehet szórakoztatóan tanítani. Nem szokták pedagógiai értéként említeni, én azonban úgy gondolom, és pályám során sokszor tapasztaltam, hogy a humorérzék milyen hasznos vonása a pedagógiai magatartásnak. Már a legkisebb óvódás is hálásan fogadja, ha halandzsájára halandzsával felelünk. Felfogja annak humorát. Vagy mennyire kedvelik már óvodában is a limeriket vagy ahhoz hasonló tartalom nélküli ritmikus tréfásan csengő verssorokat.

Példaként leírom Weöres Sándor Mese című kis versét.

Egy
hegy
megy.
Szembejön a másik hegy.
Ordítanak ordasok:
Össze ne morzsoljatok!
Én is hegy,
te is hegy,
nekünk ugyan egyre megy.

A logika órákat pedig a tréfás szillogizmusok tehetik hangulatossá. Például:

Minden elefántnak négy lába van.
Pistinek két lába van,
tehát: Pisti nem elefánt.

Alapkövetelmények közé tartozik annak elismerése, hogy minden gyerek más, valamint *a másság elfogadása* és ennek gyakorlatban történő kezelése. A gyerekeknek különbözőek a velük született adottságaik, a szociális háttérük – ennek minden következményével. Nem egyforma a tudásuk, szokásaik, felfogó képességük, memóriájuk, tempójuk. Gyakran előfordul a hagyományos oktatási rendszerben, hogy dolgozatírásra vagy egy feladat megoldására meghatározott időt ad a tanár, és aki azon belül nem teljesít, rosszabb jegyet kap. Saját tapasztalatom volt egyszer a főiskolán, hogy az a hallgató, aki utoljára adta be dolgozatát, írta a legjobb dolgozatot. Kevés az olyan gyerek, aki mindenben tehetséges. A legkiválóbb szakemberek többségükben nem a kitűnő tanulók közül kerülnek ki. Meg kell engednünk a választás lehetőségét. Nagyon rossz látni azt, amikor minden gyerek azt tanulja, arra pazarolja drága idejét és erejét, ami nehéz számára, amihez nincs tehetsége, ahelyett, hogy azt szorgalmaznák, amire rátermett, és a többiből csak az átlag szintet követelnék meg tőle. Ha figyelembe vesszük a tanulók különbözőségét, lehet úgy tanítani, hogy az senki számára ne legyen unalmas.

Fontos az *őszinte érdeklődés*. Engem valóban mindig érdekelt minden tanítványom – óvodától az egyetemig egyaránt, a sorsa, a gondolatai, az érzelmei, a személyisége. És a szülők hasonlóképpen. A beszélgetésnek is van technikája.

Kevés az olyan ember, aki napjainkban a beszélgetés kultúrájával rendelkezik. Tudni kell valamilyen nagyon egyszerű megállapítással a beszélgetést elindítani és aztán hagyni, hogy a másik meséljen. Ugyanakkor a beszélgetőtársak joggal elvárhatják, hogy mi is meséljünk időnként valami érdekeset. Ezek mértékének és egyensúlyának megtalálása a jó beszélgetés titka.

Nemcsak a gyerekek és a szülők érdekelnek, *minden érdekel*. Ezt az érdeklődést a gyerekek átveszik a közös élet, a közös munka során. A *nyitottság*, az új befogadásának képessége a modern társadalom elmaradhatatlan kelléke. Érdeklődjünk minden új jelenség iránt, de ne fogadjuk el kritika nélkül. *Kritikus gondolkodásra* neveljünk és *problémamegoldó gondolkodásra*. Ha abban a szerencsében van részünk, hogy reformpedagógiai vagy ahhoz hasonló keretek között dolgozhatunk, akkor az önálló ismeretszerzés lehetősége magától adódik. De lehet gondolkodásra nevelni frontális formában is, ha a tananyagot úgy dolgozzuk fel, hogy az óra anyagát problémákba sűrítve vezetjük be, és az óravezetés során olyan feladatokat adunk, amelyek végül is a probléma megoldásához vezetnek. Egy 35 éves gimnáziumi találkozóra egy tanuló Kanadából jött haza csak azért, hogy egykori osztálytársaival és velem, osztályfőnökével találkozzék. Megkérdeztem, hogy mire emlékezett rólam ez alatt a hosszú idő alatt. Nagy örömmel töltött el a válasza: „Mindig mosolygott, mindig biztatott bennünket, és mindig gondolkozni kellett az órai alatt.”

A *békére nevelés fontos* célja a Montessori pedagógiának. Montessori sajnálatosan téves ideológiájából fakadóan azt gondolta, hogy neveléssel meg lehet változtatni a világot. Úgy gondolta, hogy ha az embereket másképp nevelnék, elkerülhető volna a háború. Ma már tudjuk, hogy ez nem így van, de azért nem mondhatunk le a békére nevelésről. Pedagógiai közösségeinken belül ez a felvetődő konfliktusok békés megoldásának megtanítását jelenti. A problémák egyetlen lehetséges megoldása az őszinte megbeszélés óvodától az egyetemig.

Problémaként szoktak gyakran beszélni kisebb gyerekeknél az árulkodásról is, holott pusztán a pedagógustól függ, előfordul-e csoportjában. Csak akkor beszélhetünk árulkodásról, ha a hibát bejelentő gyerekek az a célja, hogy a másiknak ártson. Mi történik valójában? A gyerekektől megkívánjuk bizonyos szabályok megtartását. Ha egy kis gyerek azt tapasztalja, hogy társa ezt nem teszi, szól az óvo néninek. Ha az óvo néni megkérdezi, hogy ő figyelmeztette-e pajtását, és amennyiben az derül ki, hogy ez nem történt meg, visszaküldi, hogy szóljon neki. Ha még akkor sem szűnik meg a helytelen magatartás, akkor az óvónő szól a helytelenül viselkedő gyerekeknek, de semmiképpen sem bünteti meg. Ha a gyerekek ezt ismételtén tapasztalják, akkor bejelentésük nem minősülhet többé árulkodásnak, csak közérdekű bejelentésnek.

Ne tekintsük konfliktusnak a *kisfiúk verekedését*, csak akkor, ha bántani akarják egymást. Azonban a legtöbb esetben ez a verekedés számukra szórakozás, erőpróba, játék, és így is kell kezelnünk. Csak akkor kell beavatkozni, ha egymást – nem is szándékosan – bántják. Ugyancsak felesleges a békére nevelés címszó alatt tiltani akár óvodában, akár a tinédzsereknél a háborús játékot. Ez is csak a felhalmozott energia levezetése. Unokám, aki a 80-as években volt óvodás, azt mondta akkor nekem: „Hiába mondja az óvo néni, hogy nem vihetünk be az óvodába puskát, tudunk mi az ujjunkkal is löni.” Mindjárt meg is mutatta, hogy hogyan. Ugyanez a gyerek tinédzser korában rengeteg lövöldözős filmet nézett. Mikor én ezen szörnyülködtem, azt mondta: ”Nagyikám, ne félj, ez nem igaz, ez csak film.” Mára a legbékésebb, konfliktusokat kiválóan megoldó felnőtté vált.

A tévé nézése is gyakran problémaként merül fel a különböző korosztályoknál. Véleményem szerint a tévé hozzátartozik a modern kultúrához, és nem eltiltani kell, hanem megtanítani annak helyes használatát. Óvodáknak és általános iskoláknak azt ajánlanám, hogy az illetékes pedagógus, az óvónő, a tanító vagy az osztályfőnök nézze át a következő hét műsorújságját, és írja ki a szülők és gyerekek számára szerkesztett faliújságra, hogy milyen műsorok megnézését ajánlja. Nagyon gyakran van a fiatalok számára is érdekes műsor a természettudományos közvetítések között. Lehet olyan sportközvetítés is, amelynek megtekintése érdekes és hasznos is. A hírek elég borzasztóak, de ha a felnőttel megbeszélhetik, hogy mi is történt, az is az életre

készít fel. Mint mindenütt, ezen a területen is a példa a döntő. Ha a szülők mértékkal nézik a tévét, és főként, ha a gyerekek biztosítva van elegendő egyéb időtöltési lehetőség, nem fog a tévéhez menekülni szabadidejében. Ha szeretnek olvasni, játszani, zenélni, sportolni, rajzolni, vagy van egyéb hasznos hobbijuk, akkor ez megoldódik.

Hasonló probléma a számítógépes játékok mértéktelen használata. Ha megtanulja a szülőtől, és a pedagógusaitól is arról hall, hogy a számítógép segítségével nem csak a lövöldözős vagy területszerzős játékok érhetőek el, hanem van nagyon sok kitűnő logikai játék és maga a nagyvilág, amely megnyílik a számítógép okos használata nyomán. Szerintem minden tanárnak feladata, hogy a tantárgya kapcsán alkalmanként felhívja a tanulók figyelmét arra, hogy nézzenek utána a felmerült kérdésnek a számítógépen. Ha a házi feladat elkészítéséhez ajánlja a számítógép használatát, ezáltal nevel önálló ismeretszerzésre és az érdeklődés kiszélesítésére. Persze itt felmerül egy hatalmas szociális probléma, mert ez növeli a szociális háttér okozta hátrányos különbségeket. Azt gondolom, hogy ennek áthidalására lehetőséget kellene biztosítani minden iskolában a számítógép használatára a tanulószobákon.

De nem kell „steril” nevelésre törekedni. Hosszú életem tapasztalata az, hogy úgysem lehet mindent jól csinálni, és nem tudjuk megítélni, hogy egy agresszív tartalmú film vagy vetítés mikor kelt agressziót, és mikor hat éppen ellenkezőleg elrettenő példaként. Igyekezni kell sokat beszélgetni a gyerekekkel és megtanítani őket gondolkodni, mérlegelni, ítélni.

Elérkeztünk kedvenc témámhoz, amely nem is tudom, miért maradt a végére, hiszen áthatja egész életem, és nagyon szeretném ezt az igényt minden pedagógusnak, minden gyereknek átadni: ez pedig *a szép szeretete*. A „szép” megszépíti az életünket. Derűt sugároz. Aki szereti a szépet, annak olyan többlet jutott osztályrészül, amely gazdagabbá, örömtelibbé teszi az életét. Nyújtsunk mi példát. Először is maga a pedagógus legyen mindig gondozott, egyszerűen, de szépen öltözött. Aztán a tárgyi környezet legyen lehetőleg világos, napos, világos falakkal, ízléses bútorokkal, szép dekorációval. Montessori korai műveiben azt ajánlja, hogy minden Montessori óvodában legyen a falon Raffaello Madonna karosszékből című festményének másolata. Én ezt példamutatónak tartom. Jó, ha van egy-egy olyan klasszikus képnek a reprodukciója a csoportszobában, osztályteremben, amelynek a mondanivalója jelent valamit a gyerekek számára. Az említett esetben: az anya-gyerek kapcsolat ez. Persze, fontos az is, hogy a gyerekek sikerült alkotásai is díszítsék munkahelyük falait. Nem elég, hogy megfelelő legyen a dekoráció, az is fontos, hogy szépen legyen elrendezve a falon. Erre nehéz szabályokat felállítani. Talán nincsenek is. A harmónia, az esztétikai hatás a tárgyak elhelyezésétől, egymáshoz való viszonyuktól is függ.

Legyen mindig élő virág a szobánkban. A gyerekek szeretetüket a virágok iránt állandó odafigyeléssel, öntözéssel tanulják meg kifejezni. Sajnálatos módon iskoláinkban kevés helyen alakult még ki ez a törekvés. Minden lehetséges alkalommal mutassunk rá a környező természet szépségeire, egy bimbózó bokorra, egy kinyíló rózsaszálra, egy szép kis katicabogárra, a vonuló felhők, a változó árnyékok szépségére.

Nem mindegy, hogy milyen könyvet adunk a gyerekek kezébe. A könyvek illusztrációja, a könyv kivitelezése, milyensége is tényezője nevelésünknek. Milyen sokat jelent egy szép könyv annak számára, aki ezt értékelni tudja! Milyen öröm!

Lehet olyan program óvodában, iskolában egyaránt, amelynek tárgya a szép szeretetere nevelés, ha nem is ez a neve. Ilyenek lehetnek séták, kirándulások, kiállítások vagy múzeumok látogatásai.

Úgy gondolom, hogy az általam felsorolt tulajdonságok, magatartási formák, ha úgy tetszik, elvárások, nincsenek rendszerhez kötve. Sem társadalmi rendszerhez, sem pedagógiai rendszerhez. Ha mindez személyiségünkbe épült, annak szerves részévé vált, nem is tudunk másképp viselkedni, másképp nevelni. Hosszú, még ma is tartó több társadalmi rendszeren átnyúló, különböző közoktatási elvárások közepette zajlott pedagógiai pályám meggyőző bizonyítéka lehet a leírtaknak.